

SEYDA MUHAMMED KONYEVÎ (ö. 2022) ve MANEVÎ HASTALIKLAR
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Murat ÖZAYDIN*

Öz

1942 yılında Mardin’de dünyaya gelen Seyda Muhammed Konyevî Hazretleri, Doğu medreselerinin ilmi geleneğine uygun olarak küçük yaştan itibaren çeşitli âlimlerden, tefsir, hadis, fıkıh gibi zahiri ilimleri öğrenmiştir. Bunun yanı sıra tasavvuf ilim ve edebini de başta Gavs-ı Bilvanisi’nin halifelerinden Abdu’s-Samed-i Ferhendi Hazretleri olmak üzere çeşitli sadatlardan tahsil etmiştir. İnsanları samimi bir tevbeyle Allah yoluna yönelmeye çağıran Seyda Hazretleri, daima sevenlerini nefsin hilelerine uymamak gerektiği konusunda ikaz etmiştir. Manevi bir terbiye ile nefsi kin, hased ve husumet gibi kötü ahlaklardan temizlemek gerektiğini anlatarak, kurtuluşun Kur’an ve Sünnet çizgisindeki bir yaşamla gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Yürüttüğü hizmetlerde hiçbir dünyevi hesap peşinde olmayıp, sadece Allah rızasını hedeflemiştir. Sohbetlerinde ve eserlerinde; İnsanlara karşı adaletsizlik yapmamak, kul hakkından sakınmak ve her türlü haksızlıktan kaçınmak, düsturlarının insanlara yardım etmekten daha öncelikli bir kulluk görevi olduğunu ve Allah katında makbul amelin ancak ihlasla yapılan amel olduğunu vurgulayarak, ihlasla yapılan az amelin, hesapçı olarak yapılan çok amelden üstün olduğuna dikkat çekerek, özellikle, riyâ, kibir, gurur, hased, öfke, kin gibi manevi hastalıklara ve azaların afetlerine dikkat çekerek, nefsin ve şeytanın hilelerine uymamak gerektiği konusunda uyarılarda bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Kalp, İhlâs, Gurur, Konyevî.

SAYDA MOHAMMED KONYEVÎ (d. 2022) and AN EVALUATION ON
SPIRITUAL DISEASES

Abstract

Sayda Mohammed Konyevi, who was born in Mardin in 1942, learned the outward sciences such as tafsir, hadith and fiqh from various scholars from a young age in accordance with the scientific tradition of Eastern madrasahs. In addition to this, he received Sufi science and literature from various sadats, especially Abdu's-Samed-i Ferhendi, one of the caliphs of Gavs-ı Bilvanisi. Calling people to turn to the way of Allah with sincere repentance, His Holiness Seyda always warned his fans that they should not follow the tricks of the nafs. Explaining that it is necessary to cleanse the soul from bad morals such as hatred, envy and enmity with a spiritual education, he stated that salvation will be achieved by a life in line with the Qur'an and Sunnah. He did not pursue any worldly calculations in his services, but aimed only at Allah's

* Dr. Öğrt. Üyesi, Dicle Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, DİYARBAKIR

approval. In his conversations and works; Emphasizing that the motto of not doing injustice to people, avoiding the rights of the servant and avoiding all kinds of injustice is a duty of worship that takes precedence over helping people, and that the only good deed in the sight of Allah is the one done with sincerity, noting that little deeds done with sincerity are superior to many deeds done calculating. In particular, he drew attention to the spiritual diseases such as riyâ, arrogance, pride, envy, anger, hatred and the disasters of the members, and warned that one should not follow the tricks of the soul and the devil.

Keywords: Mysticism, Heart, Sincerity, Pride, Konyevî.

Giriş

1. Seyda Muhammed Konyevî

Seyda Muhammed Konyevî Hazretleri, 1942 yılında Mardin merkeze bağlı Konaklı köyünde dünyaya geldi.¹ Doğduğu köy bir dağ yamacında, susuz ve insanların bin bir sıkıntı ile geçimlerini sağlamaya çalıştığı zor bir yerdi. Seyda'nın ailesi de bu köyde, bağıcılık ve hayvancılıkla geçinmekteydi.

Seyda Muhammed Konyevî'nin babası çok faziletli, takva ehli bir insandı. Seyda'nın annesi ise, Hazreti Ömer (r.a.) Efendimizin soyundandı ve meşhur Şeyh Musa ez-Zûlî'nin torunları olarak biliniyorlardı.² Asla yabancılara kızlarını vermeyen Mollazâde bir aileydi. Ama Seyda'nın babası Hacı Hasan Efendi erdemiyile, ahlakıyla diğer insanlardan farklı olduğunu hemen hissettiriyordu. Bu hali, Farukî yani Hz. Ömer efendimizin soyundan gelen ve Şeyh Musa ez-Zûlî'nin torunlarından olan şeyh Abdi Esvet ailesinin dikkatini çekti ve gönül rahatlığıyla kızlarını Hacı Hasan Efendiye verdiler. Seyda hazretleri işte bu ailenin ilk çocuğuydu.

1.1. Muhammed Konyevî'nin Çocukluğu

Muhammed Konyevî daha beş yaşında iken Kur'an-ı Kerim'i okumayı öğrendi ve hatmetti. Köylerine yakın bir mesafede olan ve Nakşî şeyhi olan Seyda Molla Abdulcelil'den tevbe aldı ve düzenli hatmelere devam etti.³ İlim öğrenmeye ve İslami yaşantıya çok meraklıydı. Fakat köylerinde ve yakın bir yerde medrese olmadığı için sistemli bir eğitime başlayamadı. İlkokulu bitirdikten sonra ilim tahsiline başlamadan önce bir süre ailesinin işlerine yardımcı oldu, çobanlık gibi işler yaptı. Bu yıllarda içini ilim hasreti yaktı durdu. Bu onun ileride ilmin kıymetini daha iyi bilmesine vesile oldu.

¹ Konyevî, Muhammed, *Nefse Hitâb*, Reyhani Yay. İstanbul. 2012, s.5.

² Sultan Şeyhmus (Şeyh Musa Ez-Zûli) SULTAN ŞEYHMUS. MUSA BİN MAHİN EL-MARDİNİ. Şeyh Abdülkadir-i Geylani devrinde yaşamış evliyanın büyüklerinden olan Şeyh Musa Ez-Zûli, Mardin'de yaşamış, orada vefat etmiştir. Kabri şerifleri, Mardin Şehrine yaklaşık 20 km. mesafede, Diyarbakır yolu üzerinde olup ziyaretgâh-ı enamdır. Kabri şeriflerinin bulunduğu makam, aynı zamanda O'nun irşâd faaliyetlerini sürdürdüğü dergâhı idi. Doğum ve vefat tarihleri bilinmemektedir. Ancak O'nun, Şeyh Abdülkadir Geylani ile olan yakınlık ve samimiyeti, yaşadığı devir, hayatı, tasavvufi kişiliği hakkında sarıh bilgiler vermektedir. Abdülkadir Geylani'nin menakıbı hakkında telif edilmiş tüm eserlerde, onun ismi zikredilmekte, kişiliği anlatılmakta, Abdülkadir Geylani'ye olan bağlılığı, sevgisi ve edebi vurgulanmaktadır.

³ Konyevî, a.g.e., s.4.

O zaman dahi Konyevî Hazretlerinin keskin zekâsı, yakın çevresinin ve onu tanıyanların dikkatini çekerdi. Akrabaları, onun okuyup o dönemin en revaçta görülen mesleği olarak öğretmen olmasını isterken, köyün imamı olan dayısı onun medreseye yerleşmesini ve İslami ilimleri tahsil etmesini istiyordu. Zira daha küçük bir çocuk iken bile kendisinde mahzun ve vakur bir hal vardı. Diğer çocuklara hiç benzemiyordu, çok farklıydı. Zira o, yüce bir davanın ağır yükünü taşıyacak bir edebe sahipti. Çok şefkatli ve merhametliydi asla çocuk veya genç arkadaşlarıyla kavga etmedi. Yaşı büyük birinin hali gibi vakur, ağır başlı dururdu. Küçük yaşına rağmen büyüklerin zor yapabileceği ağır iş ve sorumluluk isteyen birçok işlerde babasına yardım ederdi, koyunları meraların bulunduğu çok uzak yerlere götürerek, çobanlık yapardı. Bütün bunlar olurken, hayatın deveranı içinde olgunlaşarak; günlerini tefekkür ve ibadetle geçirmeye gayret etti.

1.2. İlmî Şahsiyeti

Seyda Konyevî, Van'ın Gürpınar İlçesinde okudu. Hocası, Şeyh Muhammed Diyauddin'in (k.s.) torunlarından Şeyh Takyeddin'in halifesi olan Seyda Molla Abdülbâki efendi idi. Buradan mezun olduktan sonra, Menzil'de hem müezzinlik, hem de müderrislik görevini ifâ etti.⁴ Medresesinde nice âlimler yetişti. Şeyhinin akrabaları olan gençlere ve şeyhinin bizzat çocuklarına da Seydalık yaparak; onlara ders verdi ve onları en güzel şekilde yetiştirdi. İlm-i Alet diye tanımlanan gramer ilimlerinin yanı sıra Hadis, Tefsir, Hanefi ve Şafii fikhî ve tasavvuf ilimlerini okuttu.

Seyda Konyevî, her gün sabah erkenden medreseye gelir, öğrencileriyle akşama kadar ilgilenirdi. Bazen ders olmamasına rağmen öğrencilerinin arasında hiç konuşmadan sukût hali içerisinde uzun uzun oturur, bu sırada ortamda ne bir ses olurdu ne de bir hareketlilik. Seyda bu haliyle de adeta talebelerine vakar ve tefekkür dersi verirdi.

1.3. Tasavvufî Kişiliği

Seyda Konyevî Hazretlerinin, daha küçük yaşta iken tasavvuf büyüklerine karşı büyük bir sevgi ve alakası vardı. Genç yaşta Seyda Molla Abdulcelil'den tevbe alıp ve düzenli hatmelere devam ettiği gibi, hep tasavvuf ehli olan alimlerden ders aldı. Ama gerçek anlamda bir mürşide intisab ederek, tasavvufa yoluna girmesi ilginç bir rüya ile başladı. Bir tasavvuf şeyhinin damadı olmasına rağmen henüz hiç bir yere intisab etmemişti.⁵

Seyda Konyevî, ilmi icazetine iki ay kala bir gün Diyarbakır'ın Silvan ilçesine bağlı Ferhend köyünün camisinde, Kur'an okurken uyuyakalır. Rüyasında cami kapısında bir ilim talebesi belirerek kendisine "Şeyh Alaaddin Haznevi Hazretlerinin kendisini falan köyde beklediğini" söyler. Seyda hazretleri o ilim talebesine sevincinden sarılır ve: "Sana da Şeyh Alaaddin'e de kurban olurum" der. Seyda hazretleri rüyanın

⁴ Konyevî, a.g.e., s.5.

⁵ Konyevî, a.g.e., s.6; Seyda Muhammed Konyevî'nin hayatına dair geniş malumat, yazmış olduğu yaklaşık 80 küsur eserinin birçoğunda detaylı bir biçimde anlatılmıştır. Biz burada genel hatlarıyla aktarmaya çalıştık.

devamında Seyda Şeyh Abdussamet hazretlerine bu durumu açıklar ve ziyaret için hazırlıklar yapılırken uyanır.

Seyda Konyevî, Suriye'nin Kamışlı şehrinden arabayla Til-Ma'rûf beldesine giderek Şeyh Alaaddini ziyaret eder, Şeyh Alaaddin de sanki onu bekliyormuş gibi karşılar ve özel olarak ilgilenir. Ondan tarikat alarak bir hafta orada kalır ve sonra geri döner.

1.4. Gençlere Tasavvufî Nasîhatları

Seyda Konyevî, sevenlerine daima Hz. Peygamber (s.a.v.)'in ve ashâb-ı kirâmın yolundan gitmelerini tavsiye eder, sevenlerine, Allah (c.c.)'in rahmetinden, nefsin ve dünyanın kötülüğünden çok bahsederdi. Hz. Peygamber, ashâb-ı kiram ve ilmiyle amel eden âlimlerin ahlakından bahseder ve onlar gibi bir ahlakla ahlaklanmalarını tavsiye ederdi.

Derdi ki; Allah dostları, Cenâb-ı Hakkın yeryüzüne rahmetle nazar etmesine vesile olan, Allah'ı kullarına anlatıp sevdiren, kullarını da Allah yoluna davet eden seçkin kullardır. Gaflet karanlığında boğulan insanlığı ancak onların irşadının nuru aydınlatır.⁶

Kur'ân-ı Kerim iki kapak arasında duran bir kitap değil, Allah'ın kullarına bir hitabıdır. Allah dostları ise Kuran-ı Kerim'i okuyup okutan, onu beyan eden ve yaşantısıyla hayata geçirmeye örnek olan şahsiyetlerdir. Onların gönülleri tutuşturan samimi hitabı ile Kuran-ı Kerim müminlerin yüreğine tesir eder ve hayata yön verir.

İnsanlar ancak ilmiyle amel olan samimi âlimler etrafında cemaatleşerek dinlerini muhafaza edebilirler. Yoksa zamanın akıl çelen ve nefsi peşine sürükleyen fitneleri insanların çoğuna yolunu şaşırtır. Nitekim yok edilmek istenen İslami ilimler ve tasavvufî âdâb, ancak Allah dostu âlimlerin etrafında birleşmek suretiyle ihyâ edilmiştir.

Cihâd, nefis ve şeytanla yapılan mücadeledir. Yani, şeriat, fıkıh, haramlardan kaçarak yaşamak, farzlardan nafilere kadar, müstehablara, mendublara kadar da yerine getirmektir. Nefisle ve şeytanla mücadelenin bu şekilde yapılması gerekir.

İlim öğrenmek gereklidir. Ancak ilk önce itikadı sağlamlaştırmak gerekir. Önce iman sağlam olacak, sonra fikhî hükümler tüm rükünleriyle tatbik edilecek ve son olarak ta Ahlaki konuları sabır, ilim, merhamet, kıskançlık yapmamak, insanlara kötü düşünmemek, her daim yardımcı olmak, emri bi'l-ma'rûf ve nehyi ani'l-münker yapmayı bilmek şeklinde gerçekleştirilecek bir ilim tahsili kişiyi daima doğru götürecektir ve menfaat verecektir.

Kâmil bir insan olmak için kişi, ölünceye kadar mücadele edecek, çünkü insan için yükselmenin ilerlemenin sınırı yoktur, dereceler Allah katında bitmez. O dereceleri daima kazanmak için eksik sıfatları izale edecek, güzel sıfatları kazanmak

⁶ Konyevî, *Âdâb*, Reyhani Yay. İstanbul, 2012, s. 27.

için gayret gösterecektir. Zahiri olacak, elleri, ayakları ve diğer azalarını kullanacak, manevi olarak kalbi, ruhu ve canıyla bunu ihlâs ve samimiyetle gerçekleştirecektir.⁷

Hiç şüphesiz imandan sonra maneviyat bağları Cenâb-ı Hakk'ın bizlere en büyük nimetidir. Bu nimete vesile olanlar da, kendilerini Allah'ın yoluna adanmış sâdât-ı kirâm hazerâtıdır. Allah onlardan razı olsun. Dünyada onların yolundan ayrılmamayı, ahirette de onların şefaatine kavuşmayı nasip eylesin.⁸

Seyda Konyevî'nin şefkatli ve samimi daveti, nicelerini gaflet uykusundan uyandırmış ve batıl yollara savrulmaktan kurtarmıştır. Onun özlü ve tesirli hitabı, manevi himmeti ve akılda kalan nasihatleri gönüllerdeki kasveti silkelemiş, ibadetin lezzetini duyurmuştur.

1.5. Eserleri

Muhammed Konyevî, tasavvufi kişiliğinin yanısıra, bir ilim ehli de olması hasebiyle, güçlü kalemiyle yaklaşık 80 küsur eser kaleme almıştır. Biz burada belli başlı eserlerini zikretmeye çalıştık.

1. Ayet ve Hadislerle Tasavvuf
2. Kalp Gözüyle Ölüm ve Kıyamete Bakış
3. Ayet ve Hadislerle Kalbe Şifa Veren İslami Hayat
4. Cennet Yolunun Rehberi
5. Ebedi Hayatın Huzuru ve Nefs Muhasebesi
6. Mü'min Kardeşliği
7. Kur'an ve Sünnet Işığında Adab
8. Hanefi ve Şafii Mezhebine Göre İbadetlerin Edep ve Sırları
9. Allah Dostları / Hayatı-Sözleri Menkıbeleri
10. Muhabbetullah ve Tasavvuf
11. Hanefi ve Şafii Mezhebine Göre Asrımız Meselelerine Fetvalar
12. Manevi Hayat
13. Muhtelif Sorulara Ehl-i Sünnete Göre Cevaplar
14. Hatme Duası
15. Açıklamalı Hadislerden Seçmeler
16. Batıl İddialara Hak Cevaplar
17. Sahabe-i Kiram Soruyor Peygamber Efendimiz Cevaplıyor
18. Kur'an-ı Kerim'de Peygamber Kıssaları
19. Kurban Risalesi
20. İtidal Risalesi
21. Mü'minin 24 Saati
22. Hizmette Birlik
23. Tesettür ve Hicab Risalesi
24. Peygamberler, Sahabeler ve Allah Dostlarından İbretli Kıssalar
25. Sila-i Rahim Risalesi

⁷ Konyevî, a.g.e., s. 29.

⁸ Konyevî, a.g.e., s. 33.

26. Hz. Peygamberin (s.a.v.) Kulluk Hayatı
27. Kalplerin Şifası Sohbetler (8 Cilt)
28. Allah'ı Görür Gibi İbadet Etmek
29. Evlatlarıma ve Dostlarıma Vasiyetim
30. Gelin Allah İçin Birbirimizi Sevelim
31. Sabır ve Şükür Risalesi
32. İslami Hayat İçin Temel Esaslar
33. Evrâd-ı Konyevi
34. Tasavvufa Giriş ve Zikir Adabı
35. İslam Akaidi
36. Mü'minin Kendine Nasihatı 'Nefse Hitap'
37. Gönül Sohbetleri (10 Cilt)
38. Hizmet Risalesi
39. Kur'an ve Sünnete Göre Çocuk Terbiyesi
40. Fitne ve Tefrika Tehlikesi
41. Hz. Peygamber (s.a.v.) ve Sahabe-i Kiram'ın Yaşadığı Ramazan
42. Azaların Afetleri
43. Güzel Ahlak Risalesi
44. Tasavvuf Risalesi
45. İlim ve Salih Amel Risalesi
46. Zekat Risalesi
47. Üç Büyük Düşman 'Nefs, Şeytan, Dünya'
48. Örnek İnsan Hz. Muhammed
49. Tevbe
50. Mü'minin Kurtuluşu 'İlim, Amel, İhlas'
51. Sahabeler Saadeti Nasıl Buldular
52. Ramazan Risalesi ve Üç Aylar
53. Dünya Bizi Aldatmasın
54. Alışveriş ve Ticaret Risalesi
55. Evlilik Risalesi
56. Uhuvvet Risalesi
57. Aile Risalesi
58. Tevhid Risalesi
59. Bela ve İmtihan Risalesi
60. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in Üstün Ahlakı

1.6. Vefatı

Makalemiz yayına hazırlandığı sırada 8 Şubat 2022 günü Seyda Muhammed Konyevî, geçirdiği Covid 19 rahatsızlığı sebebiyle İstanbul'da tedavi gördüğü hastanede Hakk'ın rahmetine kavuştu. Konya Kayacık Sultan Reyhani Camisinde, oğlu Feyzullah Sönmez tarafından binlerce kişinin katılımıyla cenaze namazı kılınarak, Kayacık aile kabristanına defnedildi.

2. Mânevî Hastalıklar

Hiç kimse, kalbin kötü vasıfları olan hırs, hased, riyâ, kibir, ucûb ve benzeri afetlerden sıyrılmış değildir. Bu hastalıkların hepsi maneviyatı öldürücüdür. Bu nedenle kalp, bu tehlikeli vasıflardan temizlemeli ve güzel sıfatlara dönüştürülmelidir.⁹

Kalb, dinî ve tasavvufî bağlamda bilgi ve düşüncenin kaynağı veya aracıdır. Bir et parçasından ibaret olan kalble bir ilişkisi olmakla birlikte ondan ayrı olan bu anlamdaki kalbe “rabbânî latife” ve “ilâhî cevher” de denir.¹⁰

Mutasavvıflara göre, manevi kalbin maddi kalbe bir nevi taalluku vardır ve bu kalp insanın hakikatidir. Bu latife, idrak edicilik ve bilicilik özelliklerine sahiptir.¹¹

Kalbin temizlenerek tedavi edilmesinin en büyük ilacı Allah (c.c.) zikridir. Zikirle parlayan kalp hakkın rızasına mazhar olur. Be nedenle Mutasavvıflar en çok kalbe vurgu yapmış ve ayette de buyurulduğu gibi, “*Onu (nefsini) temizlikle parlatan, gerçekten felah bulmuştur.*”¹² bunun üzerinde ehemmiyetle durmuştur.

Maneviyatın temizliğinin ihmali, bedendeki yaraların içini temizlemeden dışını merhemle sıvamaya benzer. Kalp, Allaha ulaşmak içindir. Günahlar ise insanın kalbini paslandırıp kör hale getirir. Böyle bir kalpte nur kalmaz. Bu nedenle günah işlendiği vakit, kalbin üzerine gelen manevi kir ve pas tevbe ile yıkanıp temizlenmelidir. Temizlenmeyen kalbin sonu hüsrandır ve perişanlıktır.¹³

Tasavvufî manada kalp, insanın mahiyeti, madde ile mananın birleştiği yer, akıl, ruh, Allah’ın tecelli ettiği mahal ve ilahi latife gibi manaları ifade etmektedir.¹⁴ Bu bağlamda şunu ifade etmek gerekir ki; Kalp temizliği olmayınca sahih bir niyet ve ihlâslı amellerde gerçekleşemez. Bu nedenle kötü vasıflar, güzellerle bezenmelidir. Zahir ameller, kalp amelleri için temel hükmündedir. Temel sağlam olmayınca, bir bina misali, amelleri sâlih olmayan bir kişinin kalp temizliğine sahip olması, iyi sıfatlar kazanması ve iyi, güzel ameller gerçekleştirmesi asla mümkün olmayacaktır.

Zahir amele önem veripte, kalp temizliğine önem vermemek, bahçe duvarını en konforlu dizayn edipte, içerdeki ağaçların ve bitkilerin susuzluk ve bakımsızlıktan kuruyup, dökülüp yok olmasına aldırmazlık etmeyen kişinin durumu gibidir.

Kalp temiz olunca tüm vücut muhafaza olur. Ehli tasavvuftan biri derki; “Ben kalbimi on gece şeytandan, hatırlardan korudum. Kalbimde beni yirmi yıl bunlardan korudu.” Bu nedenle kalp temizliğine çok dikkat gerekir. İnsanın selameti, kalbini Allah’a sadık yapmasıdır. Çünkü kalp, Hakkın nazargâhıdır. Kalbi O’na bağlamak gerekir. Bize Hakkı unutturacak her şeyi kalbimizden çıkarmak gerekir ki selamet sahiline ulaşalım.¹⁵

⁹ Konyevî, a.g.e., s. 64.

¹⁰ DİA, *Kalb* maddesi, Süleyman Uludağ, Diyanet Yay. İstanbul, 2001, s. 229-232.

¹¹ Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler, Sözlüğü*, Anka Yayınları, 2005. s. 341.

¹² Şems Suresi, Ayet. 9.

¹³ Konyevî, *Azaların Afetleri*, Reyhani Yay. İstanbul, 2010, s. 6.

¹⁴ Cebecioğlu, a.g.e., Aynı yer.

¹⁵ Konyevî, a.g.e., s. 7.

İnsan kalbini Hakka teslim ederse, Allah o kimsenin gözlerine, ayaklarına, diline ve diğer bütün azalarına sahip çıkar, yanlıştan muhafaza eder. Bu açıdan kalp temizliği büyük önem taşımaktadır. Sadece okumak yeterli değildir. Nasıl ki bahçıvan bahçesindeki tüm zararlı nesnelere temizleyerek, su vererek itinayla bakıyorsa, bizlerde kalbimizdeki dünya hırs, riya, kin, hased gibi bütün kötü sıfatları temizleyerek, onu muhabbet, ihlas ve zikir gibi güzel sıfatlarla bezeyip beslemeliyiz.

Kimin azaları ıslah olmamışsa, o kimsede manevi hastalıklar zirve yapmış demektir. Bu durumdan kurutulmak için, kalbi her an kontrol altında tutarak, oradaki zarar verici kötü sıfatlardan temizleyerek arındırmak gerekir. Kişinin kalbi mezmûn olan sıfatlardan temizlenerek, güzel sıfatlarla süslendiği vakit, o kişinin bütün niyet ve davranışları her daim hayır üzerine olur.

Kays bin Haccac derki; “Şeytanım bana, “Senin yanına geldiğim vakit besili develer gibiydim. Şu an kuş kadar kaldım, deyince neden? diye sordum, dedi ki “Allah’ın zikriyle beni erittin.” Kalp, bir kale, şeytanda kaleye giripte fethetmeye çalışan düşman gibidir. Kaleyi korumak kapılarını ve surlarını sağlamlaştırmak ve gediklerini tıkamakla mümkün olur. Bu nedenle, kalbi, şeytanın vesveselerinden korumak her mü’mine bir borçtur ve herkesin üzerine farzdır. Şeytanın kalbe sahip olması demek, kalbin afetlerine davetiye çıkarmaktır.

2.1. Riyâ

İnsanın manevi hayatını hasta eden afetlerin başında gelir. Riyâ, ihlâsın ve samimiyetin zıddıdır. Amel işlerken Allah’tan başkası düşünülerek ihlası terk etmektir.¹⁶ Gösteriş ve başkalarına yaranmak için yapılan herşey riyâdır. Küçük şirkte riyâdır. İnsanın amelini, emeğini boşa çıkarmamak için, amelden önce niyetini hakkın rızası için yapmalıdır.

Riyâkarlık bir cehalet eseridir. Onun için riyâ yapan kişi âlim dahi olsa cehalete mağlup olmuş demektir. Sürekli yanlışa düşer. Ebedi bir sevabı, eline geçeceği belli olmayan, kısa bir dünya çıkarına feda eder ve kendisi gibi aciz, zararı faydasından fazla olan insanın, rıza ve memnuniyetini; her şeye gücü yeten, hem rızkını hem de ecelini eline bulduran, Cenâb-ı Hakkın rıza ve memnuniyetinden üstün tutar. Oysaki. Hak yerine tercih ettiği insanlar, ona ne bir rızık verebilir, ne ömrünü uzatabilir, ne de ondan bela, sıkıntı ve musibetleri def edebilir.¹⁷

Riyâ üç kısımdır: birincisi mele başlamadan önceki riyâdır. Yapılacak iş, Allah için değil gösteriş içindir, ameli önceden tayin eder ve bozar. En kötü riyâ türü budur. İkincisi, amel esnasındaki riyâdır. Önce Allah içindir, sonra şeytan ayağını kaydırır ve riyâyâ dönüşür. Bu iki riyâ türü de ameli bozar ve ciddi zarar verir.

Üçüncüsü ise, amel Allah için yapılır. Daha sonra kişi amelini teşhir eder, takdir edilmekten hoşlanır, bundan kişiye bir sevap kalmaz. Başkalarını hayra teşvik için ameli zikretmek riyâ değildir. Ancak elden geldiğince bundan da kaçınmak gerekir.¹⁸

¹⁶ Cebecioğlu, a.g.e., s. 521.

¹⁷ Konyevî, a.g.e., s. 15.

¹⁸ Konyevî, a.g.e., s. 18.

İnsanı riyaya götüren iki sebep vardır. Biri çıkar beklentisi, diğeri de sevgi kazanmak ve takdir toplamak hevesidir. Bu hasletlerden korunabilmek için azami seviyede sakınmak gerekir. Eğer gerçekten nefsimizi seviyorsak, yapmamız gereken onun arzu ve isteklerine uymayarak, Hakkın emir ve yasaklarına sıkı sıkıya sarılmaktır.

Hadisi şeriflerde riyâ ile ilgili önemli ikazlar mevcuttur. Bir hadiste, şehit, ilim ehli ve zengin üç kısımdan bahsedilir ve bunların kıyametteki halleri anlatılır. Sonuç itibariyle bu üç taifeye mensûb olanların, kıyamet günün Cehennemi tutuşturan odun olacakları ikazı bizlere iletilir.

Bu ifadelerden anlaşılacağı üzere, rıyanın sayılamayacak kadar çok zararı vardır. Her türlü riyadan korunmak için; *“Allah’ım bilerek sana şirk koştuktan Sana sığınıyoruz. Ve bilmeyerek Sana şirk koştuktan da Sana istiğfar, tevbe ediyoruz.”*¹⁹ İfadelerinden oluşan Peygamberimizin duasını sık sık tekrar etmeliyiz.

Riyadan korunmak için İhlâsa da sıkı sıkıya sarılmamızdır. İhlâsın oluşması için; amellerimizde hakkın emirlerini yerine getirmek, rızasını kazanmak için yapılan tüm ameller, halis ameldir. Salih ve makbul olan amelde budur. Çünkü; ihlâs, Allah’ın nurlarından bir nurdur ve bu nuru, ihlâsı gerçek mü’min kullarının kalbine verir. İhlâsta kuvvet ve Allah’ın yardımı vardır. Amel az olsa da ihlasla yapıldığı vakit, Hakkın rızasına vesile olur, kul büyük mükafatlara nâil olur.²⁰

2.2. Kibir

Kalbin afetlerinden biri de kibirdir. İnsanın kendini başkalarından büyük zannederek tekebbürde bulunması büyük bir zaftır. Bu sıfat yerilen nefis hastalıklarındandır.²¹ Çünkü büyükmek Cenâb-ı Hakka hastır. Aksini iddia eden yalancıdır. Kibirli insanın durumu çok tehlikelidir. Cenab-ı Hak; *“kibirlenen ve büyükmeklerin, Allah kalplerini mühürlemiştir.”*²² ayetiyle uyarmaktadır. Peygamberimizde; *“kalbinde zerre kadar kibir bulunan kimse cennete giremez.”*²³ buyurmaktadır.

Kendilerini diğeri insanlardan üstün görenler, vaktiyle şeytanın yapmış olduğu hatayı tekrarlamış olurlar. Mü’min kişinin yapması gereken şey; Müslüman kardeşlerinin Allah için sevmek, imanları için takdir etmek, ibadetleri için hürmet etmek, onlar için her türlü kolaylığı sağlamak, kedi için beslemediği ümidi onlar için beslemek, din kardeşini kendi nefesine tercih etmektir. Ancak kibirli, insan tüm bunların zıddını yapar. Kendini yüceltir, ibadetlerini kusursuz bulur, başkalarını her daim hor görür, kendini kurtuluş ehli sayar, başkalarını delalet, cehalet ve felaket içinde olduğunu savunur.²⁴

Kibirli insan, kendisinden üstün olanlara kızgın, kendi seviyesindekilerden de son derece rahatsızdır. Onları sevmez ve iyi işlerinden de hoşlanmaz. İyi niyetlilerin

¹⁹ Buhârî, *el-Edebül-müfred*, I, s. 250.

²⁰ Konyevî, a.g.e., s. 23.

²¹ Cebecioğlu, a.g.e., s. 375.

²² Mü’min Sûresi, Ayet, 35.

²³ Müslim, *İman*, 147.

²⁴ Konyevî, a.g.e., s. 24.

yok olması, hezimete uğraması onun en büyük arzusudur. Bu iddiada bulunan kimseler âlim ve âbid olduklarını idia ederler, ancak büyük yanılğı içindedirler. Çünkü Peygamberimiz kibrin afetlerini, gerek ayet, gerek hadislerle zikrederek uyarmıştır.

Yakalarını bütünüyle şeytana kaptırmiş kişiler, utanıp, sıkılıp, ağlamaları gereken günahlarıyla da kibirlenirler. Bunları bir üstünlük, hüner ve fazilet sayarlar. Bize düşen görev, akıbetimizin hayrolması için nefsimizi ıslah ederek, Allaha karşı abdiyyetimizi kemâle erdirmekle mümkün olur. Çünkü kibir, çok tehlikeli bir hastalıktır, tedavisi şarttır. Kalbin bu gibi arazlardan temizlenmesi, baki olan ahiret hayatının kazanılması demektir. Kibri bir kenara atarak, salih amellere yönelmek bizler için en büyük kurtuluş yoludur.

Kibirin ileri derecesi olan ucûbta öyle bir hastalıktır ki, insanın üzerinden Cenâb-ı Hakkın tevfikini kaldırır ve ameline şeytanı ortak yapar. Ucûb, nefsin gizli bir sebepten ötürü değişip, her zamanki halinden sıyrılıp uzaklaşmasıdır.²⁵ Oysaki yememiz, içmemiz, hastalığımız ölümümüz kısaca hayattaki her şeyimiz Allah'ın elindedir. Mülk ve kudret O'nundur. O'nun karşısında herkes ve her şey fakir, güçsüz, aciz ve zayıf durumdadır. Tüm bunlara rağmen O'nun huzurunda kendimizi beğenme gafletinde bulunmak büyük bir delalete işarettir.

Kibir ve ucûbtan kurtulmak isteyen bu dört hususu layıkıyla yerine getirmelidir.²⁶

1. Başarıyı Allah'tan bilmelidir. Çünkü kişi başarıyı Hak'tan bildiği vakit O'na her daim şükreder ve kibir ve ucûba düşmez.
2. Her daim Allah'ın kendisine ikram ettiği nimetlere bakmalıdır. Kişi nimetleri çok görürse, Hakka şükreder, amelini az görerek kibir ve ucûba kapılmaz.
3. Kişi amelinin kabul ihtimalini her daim aklında tutarak tefekkür etmeli ve hesabını buna göre yapmalıdır. Bu korku yüreğinde ve zihninde olan kişi kibir ve ucûba kapılmaz.
4. Kişi daha önce işlemiş olduğu günahlarını her daim hatırlamalı ve nedamet duyarak sıkı sıkı tevbe etmelidir. Günahlarının sevaplarından fazla olduğunun idrakinde olan kişi kibir ve ucûba kapılmaz.

Şeyh Abdülkadir-i Geylani'nin şu nasihatini de akıldan çıkarmamak gerekir; “insan neyi ucûblanabilir ki? İlmi ile ucûblansa o ilmi ona kim verdi? Konuşması ile ucûblansa dilini çeviren kimdir? Malı ile ucûblansa o malı ona kim verdi? Gerçekten ucûblanmak büyük bir akıl eksikliğidir.”

Bu sözlerden çıkarılması gereken büyük dersler vardır. Çünkü kibir ve ucûbun zararları sonucu manevi hayat alt üst olur ve kişiyi felakete götürür. Kişi kendisinin kurtulduğu sarhoşluğuna kapılır ve hayır işlerinden de uzak durur bu da onun helakine sebep olur.

2.3. Gurur

²⁵ Cebecioğlu, a.g.e., s. 668.

²⁶ Konyevî, a.g.e., s. 32.

Kalbin afetlerinden biri de gururdur. İnsanların birçoğu hatalı oldukları halde kendilerini doğru yolda zannederler. Oysaki. Asla gerçekleşmeyecek düşünce ve hayalin peşinden gitmek, yapmadığı şeyi umut etmek, boş bir kuruntuyla kendini beğenmekten başka bir şey değildir.

Gurur, helak olmanın başta elen sebeplerindedir.²⁷ Aldanmaktır. Ayet ve hadislerde bu durumla ilgili ikazlar mevcuttur. *“Akıllı insan, kendi nefisini hesaba şeker ve ölümden sonrası için çalışır. Aldanmış olan ise, nefis ve hevâsına uyar, buna rağmen Allah’tan temennilerde bulunur.(affedileceğini, Cennete götürüleceğini düşünür.)”*²⁸

Gurur ve aldanış, cehaletten daha kötüdür. Çünkü cehalet, bir şeyi bilmemektir. Gurur ise, onu yanlış ve ters manada bilmektir. Bu nedenle çoğu kimseler, kötü oldukları halde, kendilerini iyi zannederek, yaptıkları işlerin yanlış olmasına rağmen onların doğruluğu hakkında diretirler.²⁹

Burada anlayışlardaki sıkıntılar sebebiyle aldanışlar meydana gelir. Birinci aldanış, dünyayı ahiretten üstün tutmaktır ki, bu en büyük aldanıştır. Bunun sebebi, dünyanın hazır ve göz önünde oluşu, ahiretin ise, gayb ve zamanın arkasında oluşudur. Bu durumda olanları Cenâb-ı Hak, *“Dünya hayatını ahiretten daha çok seven ve bu sebeple Allah yolundan sapan ve onun eğri bulan kimseler, açık bir dalâlet içindedirler.”*³⁰ ayetiyle uyarılmaktadır.

Diğer bir aldanışta insanların iyi ve kötü olmayı, dünyadaki mal ve rahatlıkla ölçme gafletinde bulunmalarındır. Bazıları, malları çok ve hali vakti yerinde olan kişiler olduklarından, kendilerini ve bu durumdaki kişileri Allah nazarında iyi ve itibarlı kişiler olarak zannederler. Bu tür kimseleri Cenâb-ı Hak; *“İmtihan etmek maksadıyla, Allah insanı öne çıkardığı ve ona nimet verdiği zaman, Rabbim beni üstün kılmıştır. Hayır! (Bu söz doğru değildir)”*³¹ ayetiyle uyarılmıştır.

İmtihan malzemeleri kişiye bir üstünlük sağlamaz. Önemli olan imtihanı başarabilmektir. Çünkü Cenâb-ı Hak, maddi durumu ön plana çıkarıp hesaba katmadan, imtihanı başarmış olan mü’minlerin, imtihanı kaybeden inkarcı ve fâsıklardan daha üstün olduklarını bildirmiştir.

Şeytanın dürtüsüyle hareket edeneler daima bir aldanış içinde olurlar. Kimisi ufak bir taatle kendini mükemmel görür, günahlarını görmez hiçe sayar, ufak ibadetlerin kendini kurtaracağına inanır. Bazıları da günahlarını hiç görmez, yalnızca ibadetlerini sayar ve kendini çok iyi biri olarak addeder. Bazıları da insanlara tebliğ yaparken, ihlas, sabır, yumuşaklık ve şefkat göstermezler. En ufak olumsuzlukta kızarak tepki gösterirler, anlattıklarıyla kendileri amel etmezler, uyarılarında hadsizlik ettiğin söylerler.³²

²⁷ Cebecioğlu, a.g.e., s. 234.

²⁸ Tirmizî, *Kıyâmet*, 25.. İbn-i Mâce, *Zühd*, 31.

²⁹ Konyevî, a.g.e., s. 35.

³⁰ İbrahim Sûresi, Ayet, 3.

³¹ Fecr Sûresi, Ayet, 15.

³² Konyevî, a.g.e., s. 36.

Şeytan tüm insanları günahla değil, bazılarını amel ve ibadetlerle aldatır. Şeytan amel ve ibadetlerin içine olumsuzluk, medhedilme ve takdir gibi unsurları yerleştirerek rıza-i ilahi çizisinden uzaklaşmayı sağlar.

Hakka giden yolda başarılı olanlar, o yol üzerindeki engellerin afetlerini ve kalbe giriş yollarını bilerek, kendilerini bunlardan muhafaza ederek basiretli davranmada itinayla davranan kimselerdir. Aldananlar ise, Cenâb-ı Hakkın onları kendi iradelerine terk ettiği ve kalplerini hakkı bilip anlamaktan geri bıraktığı kimselerdir.

Düşman karşısındaki uyanıklık ve temkin durumu, şeytan ve nefse karşıda azami derecede gösterilmelidir. Her insan amelini sadece Allah rızası için yapmaya gayret etmeli, aldanmamak için ilim ve amel ehli olmalı, nefsin hile ve tuzaklarına bu şekilde karşı koyacak ferasete sahip olmalıdır.

2.4. Öfke

Kalbin afetlerinden bir de öfkedir. Öfke kalpta yanan bir ateştir. İmansız kişiler, kendi hayvani tabiatlarına uyup kızgınlık gösterirler, peygamberimiz ve O'na iman etmiş müminlerin, Cenâb-ı Hakk'ın himaye ve terbiyesi sayesinde bu huyu yendikleri, “*Kâfirler, kalplerinde haksız kızgınlık barındırmışlardır. Buna karşılık, Allah peygamberin ve müminlerin üzerine sükûnet indirmiştir.*”³³ ayetiyle müjdelenmiştir.

Kızgınlık ve öfke hali ile ilgili birçok hadis mevcuttur. Bir hadiste peygamberimiz, “*Allah'ın kızgınlığından kulu koruyacak amelin, Allah'ın kullarına kızmamak*”³⁴ olduğunu bildirmiştir. Karşılaştığımız olumsuzlarda öfkemizi kontrol altına almalıyız. İnsan kızdığı vakit, bir çocuğun top ve topaçla oynaması gibi şeytan onunla oynar ve eğlenir.³⁵

Kızgınlığın ifrat hali; bu hissin din, akıl ve maslahatın kontrolünden çıkması ve taşkınlık halini almasıdır. Tefrit halindeki kızgınlık, sahibine zulüm ve haksızlık yapılmasına sebep olur. İfrat derecesinde kızan kişi, gücü yetince karşısındakine saldırır ve yenmeye çalışır. Bunu yapmayınca kindarlık boyutuna geçer ve kalbinde depolar. Sarhoşlar gibi dengesiz ve tutarsız olur, sureti de çirkin bir hal alır.

Kızgınlığı yutmak peygamberlerin, velilerin ve alimlerin huyu ve şiarıdır. Kızgınlık hali ise zalimlerin, hainlerin, cahillerin ve rezillerin ahlakıdır. Semavi kitaplarda geçen; “*Ey insan! Kızdığın zaman beni hatırla ki, ben de kızdığım zaman seni hatırlayayım da seni de azabımla helak ettiklerim içinde helak etmeyeyim.*” sözü öfkeyi yenmenin ne kadar büyük bir erdem olduğunun en güzel ifade biçimidir.³⁶

İnsan ne vakit öfkesine galip gelirse, yutarsa bunu sırf Allah için yapmalıdır. Çünkü böyle bir davranışın Allah nezdinde önemi çok büyüktür. Peygamberimiz; “*Her kim öfkesini yenerse Allah o kimseden azabı men eder. Her kim Rabbine istiğfar ederse*

³³ Fetih Sûresi, Ayet, 26.

³⁴ Taberani, *el-Mu'cemus-Sağîr*, 118

³⁵ Konyevî, a.g.e., s. 39.

³⁶ Konyevî, a.g.e., s. 40.

Allah onun istiğfarını kabul eder. Her kim dilini kötü söylemekten muhafaza ederse Allah o kimsenin ayıplarını örter.”³⁷ buyurmuştur.

Öfkelenen kişi “Eûzu-Besmele” çekmeli ve Kelime-i Tevhîd-i sıkça zikretmelidir. Ayakta ise oturmalıdır. Oturuyorsa yana yatmalıdır. Soğuk su ile abdest alması müstehabdır, çünkü öfke ateşendir ve ateşi de ancak su söndürür. İnsanoğlu Allah’ın kullarına kızmayarak onlara şefkat ve merhametle davranmalı, bu güzel sıfatlarla bezenmek içinde, Cenâb-ı Hakka iltica etmeli, yardım istemeli ve samimiyetle gayret göstermelidir.³⁸

2.5. Kin

Kalbin afetlerinden biri de kindir. Kin; kalbin kızdığı kimseyi devamlı hatırd tutarak ona buğzetmesi ve ondan aşırı derecede tiksinsesidir. İnsan, birinden intikam almaya muktedir olamadığı vakit, yuttuğu öfkesi içine döner, orada birikerek büyük bir kine dönüşür. Çekemeyen kişinin en özgün vasfı, bir kişiyi görünce yüzüne karşı iyi davranması, yanından ayrılınca ardından gıybetini yapması, bela ve sıkıntı geldiğinde feryat etmesidir.³⁹

Kin, kızgınlığın zehirli bir meyvesidir. Kinin zehrinin alametleri şunlardır;⁴⁰

1. Hased etmektir. Çünkü bu sıfat, kin duyulan kişinin nimete nail olmasına, huzur bulmasına üzülmek, bela ve musibete uğrayınca sevinmektir. Bu hal münafıkların en belirgin alameti ve huyudur.
2. İçteki hasedi dışa vurmak ve sözü edilen üzüntü ve sevinci, söz ve fille açıkça göstermek.
3. Kin duyduğu kişiyle ilişkiyi kesmek, onu yaklaşmasına rağmen ondan uzaklaşmak.
4. Kendini her daim haklı çıkarmak için, karşısındaki kişiyi küçültmek ve konuşmaya, dostluğa değmediğini ileri sürmek.
5. Kin duyduğu kişi hakkında helal olmayacak şekilde konuşmak, gıybetini yapmak, iftira atmak, sırrını ifşa etmek ve onu zora sokacak hallerini açıklamak.
6. Kindarlık yaptığını çirkinleştirmek ve onunla alay etmek için söz ve davranışlarını taklit etmek.
7. Fırsat buldukça, karşısındaki vücuduna veya malına zarar vermek.
8. Alacağını vermemek, affını istemek, sıla-i rahim yapmak gibi haklarını ifa etmekten uzak durmak.
9. Kindarlık ettiğine karşı su-i zanda bulunak, kötü olduğunu düşünmek ve iyi biri olacağına ihtimal vermemek.
10. Kindarlık ettiğine haksızlık yapan veya düşmanlık besleyen kişilerle dost olarak, bu açıdan da kişiye eziyet etmekten mutlu olmak.

³⁷ Tirmizî, *Birr* 74, *kıyâme* 48; İbn Mâce, *Zühd* 18; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 438, 440. Beyhâki, *Şuâbu’l-İman*

³⁸ Konyevî, a.g.e., s. 42.

³⁹ Cebecioğlu, a.g.e., s. 254.

⁴⁰ Konyevî, a.g.e., s. 43.

Kindar kişi, din kardeşinin yüzüne gülmez, onunla yumuşak konuşmaz, onu önemsemez, ona acıyıp merhamet etmez, onunla birlikte bir hayra girişmez, onun iyiliklerini söylemez ve ona iyi davranılmasını tavsiye etmez.

Tüm bu hasletler, kin duyan mümin bir kişinin manevi hayatını derinden yaralayan derecesini düşüren, ona büyük sevaplar kaybettiren ve ona çok sayıda günah kazanmayı kolaylaştıran hasletlerdir.

Allah'ı arayan, O'nun sevgisiyle birleşen ve O'nun zikriyle dost olan kalplerde kin ve düşmanlıktan eser kalmaz. İnsan manevi hayatını sağlıklı yürümesini istiyorsa, kalbinde bulunan kin ve düşmanlığı bir kenara bırakarak kendisine yapılan kusur ve yanlışları affetme erdemini gösterebilmelidir. Çünkü kin, şeytanın ahlakı, insanları affetmekse Cenâb-ı Hakk'ın, peygamberlerin ve evliyaullah'ın ahlakıdır.⁴¹

2.6. Kıskançlık

Kalbin afetlerinden biri de "hased" yani kıskançlıktır. Hased, ihlasın kalbe girmesine büyük bir perde ve engeldir. Hased, kendisine faydası olmasa dahi, başkasının hakkı olan bir şeyden mahrum kalmasını istemektir. Kendine nimet verilen kişiden, o nimetin gitmesini arzu etmektir. İnsana ait hallerin en kötüsü, şeytani fiillerin en güzelidir.⁴² Yalnız şunu da unutmamak gerekir ki başkasının sahip olduğu nimetlerin benzerine sahip olmayı istemek, gıpta etmektir.

Hadis-i şerifte buyurulduğu gibi; *"bir kişiye kötülük olarak, müslüman kardeşine hakaret etmesi yeterlidir. Bütün Müslümanların kanı, şerefi ve malı diğer Müslümanlara haramdır."*⁴³

İnsanın dağlar kadar ameli olsa da hased, tüm amellerin sevabını yok eder. Oysaki insan, binbir zahmetle, nefsini zorlayarak amel işleyerek sevap kazanmaya gayret etmektedir. Bu kazanımlarını hased duygusuyla yok etmesi çok üzücüdür.

Hased sahibi, Allah'ın düşmanıdır. O'nun takdirine kırgındır. O'nun kulları arasındaki taksime razı gelmesini iddia etmektedir. İbn-i Sîrin derki; *"ben dünyaya ait bir şeyden dolayı hiç kimseyi kıskanmadım. Çünkü eğer bu kişi cennet ehli ise, onun şu anki nimetleri, ileride öreceği nimetlerin yanında az ve anlamsız kalır, dolayısıyla kıskanmaya gerek yoktur. Eğer cehennem ehli ise, bugün veya yarın azaplara düşürülecektir, böylesi bir kişide kıskanılmaya değmez."*⁴⁴

Hased kişi, başkasında bir nimet görünce, kendini mağdur hisseder ve bunun kahrını duyar. Hased sahibi, rakibinin perişan ve mağdur olmasından, elindeki nimetin kaybolup gitmesinden başka hiçbir şeyle tatmin olupta sükûna ermez. Hased kişi, nimetin zevalinden başka hiçbir şeyle memnun olmaz.

İnsanı hasetlik yapmaya götüren sebeplerin başında buğz ve düşmanlık gelir. Bir başkasına karşı bu duygulara bir kişi, onun iyilik ve nimet görmesini istemez ve

⁴¹ Konyevî, a.g.e., s. 44.

⁴² Cebecioğlu, a.g.e., s. 254.

⁴³ Buhari, *Nikah*, 45, *Edeb*, 57, 58, *Feraiz*, 2; Müslim, *Birr*, 28-34; Ebu Davud, *Edeb*, 40,56 Tirmizi, *birr*, 18.

⁴⁴ Konyevî, a.g.e., s. 46.

bundan aşırı rahatsız olur, bela görmesine sevinir ve mutlu olur. Bu nedenle dinimizde buğz ve düşmanlık men edilmiş ve haram sayılmıştır.

Ayet ve hadislerde bu konuya şiddetle vurgu yapılmıştır. Kıskançlık dünyevi işlerde olur, ahiret işlerinde bu duygu yoktur. Çünkü bu alanda, ne nefis ne de şeytan mevcut değildir. Hased, insanlara iyilik dileyen ve kendileri de iyiliklere mazhar olan peygamberlerin ve salih mümin kulların huylarının bırakılması, dünya ve ahiret rüsvaylığına mahkum olan iblisin ve onun yolundan giden kafirlerin huyuna sahip çıkılmasıdır.

İşte durum bu kadar vahimken yapılması gereken şudur; en doğru davranış, müminlerin nimet ve iyilik görmelerine sevinmek, hizmet ve faziletlerinden dolayı da onları riyasız sevmektir. Böylesi bir sevgi ve sevinmek hem kalbe rahatlık verir, hem de kişiye sevap kazandırır.

Hased hastalığını tedavi eden amel ise, kıskandığı insanı methetmek, ona sevgi ve ilgi göstermek, kendisine yardım etmek ve iyilikte bulunmaktır. Bunları yapma ferasetini herkes gösteremez. Çünkü, acı bir ilacı içmek kadar nefse zor ve ağır gelir, sonrasında ise memnuniyet verici bir sonuca ulaştırır. Her kim bu ilacın acılığına sabrederse o kişi şifa bulmanın huzur, saadet ve ferahlığına kavuşur.⁴⁵

2.7. Dünya Sevgisi

Kalbin afetlerinden biri de dünya ve mal sevgisidir. Tasavvufta dünya, seni Allah'tan alıkoyan her şey, imtihan yeri, ahiretin tarlası ve geçici fani yer olarak tanımlanmıştır.⁴⁶ Kişinin kalbinde dünya sevgisi ne derece kuvvetli olursa, ahiret sevgisi o derece zayıf ve kişinin kalbinden çıkar. Kim neyi sever ve isterse Allah onu nasib eder. Çünkü dünyanın Hak katında hiçbir değeri yoktur.⁴⁷

Dünyaya karşı uyanık olmak gerekir. Fazla rağbet ederek, onun hakkında olmayacak beklentilere girmemek gerekir. Dünya öyle istikrarsız bir mekandır ki, sağlam olan kişi aniden hastalanır, emniyet içinde olan apansız korkuya mübtela olur, sevinçli biri aniden kederlenir, zengin olan bir anda fakirleşir. Bu nedenle dünyaya aşırı önem vererek onu sevip yüceltmek akıl sahiplerinin işi değildir.

Bu konuda peygamberimiz; *“dünya, ahirette evi olmayanın evi ve orada malı bulunmayanın malıdır. Dünya malının aklı olmayan toplar. İnsan, malım malım der. Halbuki onun malı yediği ve giydiği şeylerdir.”*⁴⁸ buyurmuştur.

Dünyayı aşırı bir şekilde seven, öldüğü vakit sevdiğinden ayrıldığı için azâb çeker. Bu azabın şiddeti de dünya sevgisinin şiddeti mesabesindedir. Allah'ı ve ahireti seven, öldüğü vakit sevdiğine kavuştuğu için sevinir ve huzur bulur. Bu sevincin büyüklüğü de Allah ve ahiret sevgisinin büyüklüğü mesabesindedir.

İnsanoğlunda Allah ve ahiret sevgisini oluşturan ve güçlendiren şey, mârifetullah ve Allah'a layıkıyla ibadetle bağlantılıdır. İnsanda dünya sevgisini uyandıran ve kuvvetlendiren şey ise, nefsin şehvetine teslim olmaktır. Bu açıdan

⁴⁵ Konyevî, a.g.e., s. 48.

⁴⁶ Cebecioğlu, a.g.e., s. 174.

⁴⁷ Konyevî, a.g.e., s. 49.

⁴⁸ Ahmed bin hanbel, *Müsned*, Beyhaki, *Şuâbu'l-İman*, Müslim, *Birr*, 19.

bakıldığında ayet ve hadislerde nefsin kötülüklerinden bahsedilmiş ve müminler açıkça uyarılmıştır.⁴⁹

Su ile ateş nasıl bir arada bulunamazsa, dünya ve ahiret sevgisi de bir kalpte bir arada bulunamaz. Bu nedenle baki olan ahiret hayatını hedefleyerek bu dünyayı satanlar, değer verip önemsemeyenler, hem dünya ve hem de ahiret saadetini kazanmış olurlar. Ancak bunun tam zıddını yaparak, dünya nimetleri için ahiretini satanlar, her ikisini de kaybetmeye mahkumdurlar. Bu hususta söylene şu söz çok manidardır; “Yamadık dünyayı, yırtarak dinimizden. Sonunda dinde dünyada gitti elimizden.”

2.8. Cimrilik

Kalbin afetlerinden biri de cimriliktir. Cimrilik, Allah’ın verdiği nimetleri insanlardan esirgeyerek, onların ihtiyaçlarını gidermeyerek mağdur olmalarına sebep olmaktır.

Cimrilik, Allah’ın gazabına sebep olan, sahibini dünyada ve ahirette perişan edecek olan kötü ve çirkin bir sıfattır. İnsan, kıyamette yaptıklarının karşılığını mutlaka alacaktır. Dolayısıyla hayır yapmışsa hayırla karşılaşacak, kötülük yapmışsa kötülükle karşılaşacaktır.⁵⁰

Cenâb-ı Hak; “kim nefsini cimrilikten muhafaza ederse, o müflih (kurtulmuş) kimselerdendir.” ayetiyle müjde vermiştir.⁵¹ Peygamberimizde; “Allah’ım! Cimrilikten, tembellikten, kocayıp yaşlanmaktan, doğacak hastalıklardan, kabir azabından, hayatın ve ölümün fitnesinden Sana sığınırım.”⁵² diyerek duada bulunmuştur.

2.9. Uzun Emel

Kalbin afetlerinden biri de uzun emeldir. Özellikle insanın öleceğini bildiği halde, gelecekte olacak işler üzerine derin düşünmeye yoğunlaşma olarak tarif edilir. Ölüm, nefsin arzularının sökülüp atılması, giderilmesidir. Çünkü nefsin hayatı hevâ iledir. Bu hevâ ile nefis, tabii alçak isteklere, şehvetlere ve lezzetlere meyyleder.⁵³ Oysaki insan, ne zaman öleceğini bilemeyeceğinden, kalbinde böylesine bir uzun emel sevgisini beslemesi kendisi için tehlikeli ve ciddi bir hastalıktır.⁵⁴

Kalpteki böylesi bir sevgi, ahiret hayatı için büyük bir afettir. Bu hastalığa yakalanan kişi, ahiret yolculuğunda geri kalır. Kendi kendine; “Daha gencim, önümde uzun bir hayat var, şimdi biraz rahat edeyim, zevk-u sefa süreyim, daha sonra tevbe eder, ibadete yönelirim.” diyerek kendini avutur.

Dünya hayatındaki meşguliyetler arttıkça, Allah’ın emir ve yasaklarını yerine getirmekte bir o kadar zorlaşır ve ihmallere dönüşür. Bir emelin sonucunu diğeri takip eder, kalpte her yeşeren yeni bir umut ve emel, bizi ateşe ve hüsrana biraz daha yaklaştırır. Oysaki ölüm çok yakınımızdadır. Ölüm, genç, yaşlı, çocuk dinlemez ve

⁴⁹ Konyevî, a.g.e., s. 50.

⁵⁰ Konyevî, a.g.e., s. 52.

⁵¹ Teğabun Sûresi, Ayet 16.

⁵² Buhârî, *Deavat*: 38; Müslim, *Zikir Dua*: 18; Nesâî, *İstiâze* 13, 65

⁵³ Cebecioglu, a.g.e., s. 432.

⁵⁴ Konyevî, a.g.e., s. 54.

belirli bir vakti yoktur. Ölüm düşüncesini zihinde her daim diri tutmak, uzun emel için en güzel ve en tesirli ilaçtır. Cehennem ehlinin çoğunluğu uzun emel sahipleridir.

Bir kişi, uzun emeli terk ederse, Cenâb-ı hak, o kimseye dört büyük ikramla karşılık verir:⁵⁵

1. Tâat ve ibadet yapma kuvvetiyle nasiplendirilir. Ölüm fikri diri olunca, karşılaştığı meşakkat ve sıkıntılara sabrederek, tâat ve ibadete sarılır. Allah'a teslim olduğu için, ibadetlerini yerine getirmek için manevi kuvvet verilir.

2. Dertlerini, hasretini ve kederini azaltır.

3. Kanaatkâr olmakla nasiplendirilir.

4. Kalbi nurlandırılır. Nurlanmada ancak, midenin açlığı, iyi arkadaş, geçmiş günahları unutmamak ve uzun emeli terk etme suretiyle gerçekleşir.

Sonuç itibariyle uzun emel, aldanmaktan başka bir şey değildir. Akıllı bir mümine yakışan bu sıfatı terk etmesidir.

2.10. Tefekkürü terk etmek

Kalbin afetlerinden biri de tefekkürü terk etmektir. Tefekkürün terki, insanı ahiretten ve Allah'tan gafil bırakacağı için, çok büyük zararları olan bir husustur. Tefekkür ehli, Allah'ın zatını değil, nimet ve kudretlerini düşünür.⁵⁶ Hadiste buyurulduğu gibi; *"Bir saatlik tefekkür, altmış yıl ibadetten daha hayırlıdır."*⁵⁷

Kıyâmeti, cehennem azabını düşünmek, kişiyi ibadete ve tâate yöneltir. Tefekkürü terk etmek ise kişiyi günah deryasına sürükler. Bu nedenle tefekkür, müminin en önemli sıfatlarından biri, tüm hayırlı işlerinde başı ve altın anahtarındır.⁵⁸

Tefekkür öyle bir aynadır ki, insana tüm sevap ve günahlarını gösterir, gözler önüne serer. Bu nedenle Cenâb-ı Hak, birçok ayette tefekkürü ve tefekkür ehlini zikrederek onları övmüş, faziletlerini dile getirmiştir. Tefekkür, kabin amelidir, kişiyi hakka ve hakikate ulaştırır. Tefekkür ziyadeleştikçe bilgi artar, bilginin artmasıyla da kişi ilmiyle amel etmeye yönelir. Amelin sürekliliği de kişiyi felaha eriştirir, ebedi saadete kavuşmasına vesile olur.⁵⁹

İnsan her daim, ebedi olarak hiç bitmeyecek olan ahiret hayatı hususunda tefekkürü vird edinmelidir. Allah'ın vereceği mükafatın ümidiyle amel ederek ibadete sarılır. Azabı hatırladıkça da günahlardan uzaklaşır. Çünkü ibret nazarıyla bakış, Allah hakkındaki bilgiyi arttırır, çokça zikretmekte O'nun sevgisini arttırır. Dolayısıyla çokça tefekkürde bulunmakta Allah korkusunun arttırır.⁶⁰

Tefekkür babında dikkat edilmesi gereken en önemli husus şudur; Allah'ın zatını tefekkür yasaklanmıştır. Çünkü O'nun mahiyeti insan düşüncesine sığmaz, O'nun zatını düşünmek insanlara bir fayda da sağlamaz. Bu nedenle peygamberimiz

⁵⁵ Konyevî, a.g.e., s. 55.

⁵⁶ Cebecioğlu, a.g.e., s. 643.

⁵⁷ Suyutî, *Camiu's-Sağir*, II/127; Aclûnî, I/310, Deylemi.

⁵⁸ Konyevî, a.g.e., s. 72.

⁵⁹ Konyevî, a.g.e., s. 42

⁶⁰ Konyevî, a.g.e., s. 73.

“Yaratılanlar hakkında düşünün, yaratıcı hakkında düşünmeyin. Çünkü O’nun zatını anlayamazsınız.”⁶¹ buyurmuştur.

2.11. Makam Sevgisi

Kalbin afetlerinden biride, makam, mevki ve şöhret sevgisidir. Bu unsurlar, insanın kalbine şer tohumu eken, onu dünyaya bağlayan, hırs ve uzun emele sevk eden ciddi bir hastalıktır. Kişi bu hastalığı kalbinden söküp atmadıkça, hakkın rızasına giden yolda mesafe kat etmesi asla mümkün değildir.

Tasavvufi manada makam, kulun tekrar etmek suretiyle kazandığı ve kendisinde özellik haline getirdiği edepelerle kulun mücâhede ve riyâzat ile ulaştığı dereceye verile addır. Hal geçici, makam sürekli dir.⁶²

Dünya ahiretin tarlasıdır. Ömür süresi bilinmediğinden, ahireti kazanacak ameller için azami gayret gösterilmeli, vakit iyi değerlendirilmelidir. Bu nedenle, makam, mevki ve şöhret hırsına kapılarak insanların gözünde bu çerçevede bir yer edinmek için çabalamak, Allah’ın emir ve yasaklarının dışına çıkmak, akıl karı değildir.⁶³

İnsan için en büyük makam, mevki Cennet-i Âlâ’dır. Dünyadaki tüm makam, mevki ve şöhret basamakları geçicidir. Ahiret yurdunun rütbesi ise, bakidir ve çok kıymetlidir. Dünyadakilerin sonu yoktur. İnsan ulaştığı her basamaktan sonra daha büyüğünü ister, doyumsuz hale gelir. Unutmamak gerekir ki Firavunda isteklerinin peşine düşmüş ve sonunda “Sizin en büyük Rabbiniz benim”⁶⁴ diyerek ilahlık iddiasında bulunmuş, bunun üzerine Cenâb-ı Hak, “Allah da bunun üzerine onu, hem dünyada, hem ahirette olmak üzere iki azapla yakalayiverdi.”⁶⁵ ayetiyle akıbetinin ne olduğunu ibret olarak gözler önüne sermiştir.

İnsanın kendinde olmayan bir vasıfla, diğer insanların gözünde makam, mevki ve şöhret sahibi olmaya çalışması haramdır. Bu yolda çaba sarf edenler sonunda büyük bir yoksulluk ve zelliliğe düşmüşlerdir.

Kalpteki bu duyguları atmak için, .ok ciddi bir tedaviye ihtiyaç vardır. Çünkü bu sevgi; yalana, riyaya, nifaka, gerçekleri gizlemeye, düşmanlığa, hased etmeye, kin gütmeye ve aşırıya gidip haddi aşar günahlara düşmeye zenin hazırlar ve hızlıca sevk eder. Bunun en güzel ilacı amel ve ilim düsturlarıyla bu duyguları bertaraf etmektir.⁶⁶

Makam ve mevki sevgisinden kurtulmak isteyen kişi, öncelikle bu sevginin dünya ve ahiretine verdiği zararları tefekkür etmelidir. Bu sevgi, insanı daima eziyete ve zillete düşürür. Hep başkalarını gözetir, onların gönlünde olmak ister, üzüntü, hased, düşmanlık ve sıkıntılar yakasını bırakmaz. Unutmamak gerekir ki, insanın kalbi deniz dalgası gibi çok hızlı ve değişkendir. İnsana düşen görev, tün dünya kendisinin

⁶¹ İbnü'l-Esîr *Câmiu'l-Ehâdis ve'l-Merasil*, h.25793.

⁶² Cebecioğlu, a.g.e., s. 410.

⁶³ Konyevî, a.g.e., s. 66.

⁶⁴ Nâziât Sûresi, Ayet, 24.

⁶⁵ Nâziât Sûresi, Ayet, 25.

⁶⁶ Konyevî, a.g.e., s. 67.

olsa, tüm insanlar kendisine hizmetkar olsa dahi bunlara itibar etmeyerek nefsini dizginleyebilecek feraseti göstermesidir.⁶⁷

Ameli boyuta gelince; makam ve mevkinin kazanıldığı yerden hicret ederek, tanınmayan beldeye gitmektir. En tesirli, gerçekçi ve en kalıcı silah budur. Birde, iş yaparken insanların beğenisinden uzak bir şekilde icra etmek esas olmalıdır. Bu şekilde hareket edilerek, ilim ve amel icrası gerçekleştirildiği takdirde, makam, mevki ve şöhret sevgisi kökünden sökülerek yok edilir. Bu reçeteleri uygulamak kurtuluşun anahtarıdır. Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmanın dışındaki tüm işler, kişiye bir fayda sağlamaz, mutluluk vermez, tam aksine ona zarar vererek, maneviyatının zayıflamasına, buhranlar geçirmesine ve mutsuz olarak gaflet ve dalalete düşmesine zemin hazırlar.

SONUÇ

İnsanları samimi bir tevbeyle Allah yoluna yönelmeye çağıran Muhammed Konyevî Hazretleri, daima sevenlerini nefsin hilelerine uymamak gerektiği konusunda ikaz etmiştir. Manevi bir terbiye ile nefsi kin, hased ve husumet gibi kötü ahlaklardan temizleyerek, kurtuluşun Kur'an ve Sünnet çizgisindeki bir yaşamla gerçekleşeceğini ifade etmiştir. Yürüttüğü hizmetlerde hiçbir dünyevi hesap peşinde olmayıp, sadece Allah rızasını hedeflemiştir. Sohbetlerinde ve eserlerinde; İnsanlara karşı adaletsizlik yapmamak, kul hakkından sakınmak ve her türlü haksızlıktan kaçınmanın, insanlara yardım etmekten daha öncelikli bir kulluk görevi olduğunu ve Allah katında makbul amelin ancak ihlasla yapılan amel olduğunu vurgulayarak, özellikle, riyâ, kibir, gurur, hased, öfke, kin gibi manevi hastalıklara ve azaların afetlerine dikkat çekerek, nefsin ve şeytanın hilelerine uymamak gerektiği konusunda uyarılarda bulunmuştur.

Günah deryasında yüzen bir kalpte, Allah ve peygamber sevgisi ve aynı zamanda Allah dostlarının sevgisinden de hiçbir iz kalmaz. Böyle bir yaşam süren kişide duygular körelir, tüm çevresine karşı sorumsuz biri konumuna geçer. Yaptığı kötü davranışlar ve işlemiş olduğu günahların doğal bir sonucu olarak, kalp kararmaya başlar. Sosyal yaşam sekteye uğrar, merhamet, samimiyet, şefkat, yardımlaşma, diğergamlık gibi insanı duygularını kaybeder. Öncelikle aile çevresinde başlayan bu olumsuzluklar, yakın çevresine ve toplumdaki davranışlarına da sirayet eder. Toplumdan hızlı bir şekilde uzaklaşmaya başlar.

İnsanın maddi ve manevi azalarıyla düştüğü hatalar sonucu yaşamış olduğu manevi hastalıklar, riyâkarlık, hased, kibir gibi ciddi sorunlara sonucunda ahlaki çöküntü ve imanın zaafa uğraması hususunda ciddi sonuçlar doğurmaktadır. Bunların tedavisine yönelik manevi reçetelere uyulduğu takdirde saadetin altın anahtarı ve huzurun teminatı ve ahlaki erdemlilik uygulamadaki samimiyet ve bağlılıkla gerçekleşeceğinin yolu öğretilmiştir.

İnsanın zahir ve batın yönü vardır. Her iki yönü de icra ederken, kulluktaki samimiyet ve ihlâs yegâne düsturumuz olmalıdır. Dolayısıyla bunu Cenâb-ı Hakk'ın

⁶⁷ Konyevî, a.g.e., s. 68.

razı olduğu çerçevede gerçekleştirebilmek kolay değildir. Kalbimizle dilimiz, yani içimizle dışımız bir olmalıdır. Dış dünyamızı dinin güzellikleriyle tezyin ederken, kalbimizi de manevi hastalıklardan uzaklaştıracak reçetelere riayet ederek, güzel ahlakla bezemek en ideal çözümlü olacaktır.

Kalbin ıslahı ve nefsin kötü hastalıklardan kurutulabilmesi için, vücudun tüm azalarının incelikleri iyice kavrayarak bu doğrultuda atılması gereken adımlardan hiçbir şekilde tereddüt etmemek gerekir. Bunları gerçekleştirebileceğimiz maneviyatın can damarı olan kalbimizi, vücudumuzun diğer organları tarafından gelecek duygusal ve nefsanî yönlendirmeler sonucu ortaya çıkacak olan her türlü manevî afetten korumaya gayrete azmetmeliyiz.

Seyda Muhammed Konyevî hazretleri, kalbin; riyâdan, kibirden, hasetten, cimrilikten, korkaklıktan ve kendini beğenmişlikten korunmasına azami derecede hassasiyet gösterilmesi sonucunda, kalbin manevî lezzetlere kavuşarak, müminler topluluğunun sadık bir eri olma yönünde büyük mesafeler kat edeceğine dikkat çekerek, tüm insanlığın içine düşmüş olduğu büyük buhrandan, ahlâki derin uçurumdan ve her türlü kargaşadan kurtulmanın yolunun Kur'ân'ın hükümleriyle amel etmek çerçevesinde gerçekleşeceğini açık bir dille ifade etmiştir.

KAYNAKÇA

Aclûnî, *Keşfü'l-Hafâ* (nşr. Ahmed el-Kalâş), Beyrut 1985 I/310; Türkçe çev. Mustafa Genç, Beka Yayınları, İstanbul 2019.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III cilt, Ocak Yayınları, Ankara, 2013.

Beyhâki, *Şuâbu'l-İman*, X cilt, Ocak Yayınları, Ankara, 2015

Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, II cilt, der. Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir, Tahlil Yayınları, İstanbul, 2011

Canan, İbrahim (Prof. Dr.), *Kutûb-i Sitte*, XIX cilt, (Tirmizî, Müslim, Nesâî hadisleri), Akçağ Yayınları, Ankara, 2016

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimler*, Sözlüğü, Anka Yayınları, İstanbul, 2005.

Deylemî, *Firdevsu'l-Ahbâr*, (nşr. Saîd b. Besyûnî Zağlûl), Beyrut 1406/1986.

DİA, *Kalb maddesi*, Süleyman Uludağ, Diyanet Yayınları, İstanbul, 2001.

Ebû Dâvûd, *Kitâbu'l-Edeb*, çev. Ahmet Necati Yeniçel, Hüseyin Kayapınar, Şâmil Yayınları, İstanbul, 2013.

Hucvîrî, "Keşfu'l-Mahcûb", haz. Süleyman Uludağ, Dergah Yayınları, İstanbul, 1996.

İbnü'l-Esîr *Câmiu'l-Usûl li Ehâdisi'r-Resûl*, XIX cilt, çev. S. Kemal Sandıkçı, Prof. Dr. Muhsin Koçak, Ensar Yayıncılık, İstanbul 2008.

İbn-i Mâce, "Sünen, Tercüme ve Şerhi", X cilt, çev. Haydar Hatipoğlu, Kahraman Yayınları, İstanbul, 2013.

Konyevî, Muhammed, *Nefse Hitâb*, Reyhani Yay. İstanbul. 2012.

----- *Âdâb*, Reyhani Yayınları, İstanbul, 2012.

----- *Ayet ve Hadislerle Tasavvuf*, Reyhani Yayınları, İstanbul, 2007.

- *Kur'an ve Sünnet Işığında Âdâb*, Reyhâni Yayınları, İstanbul, 2010.
- *Mü'minin Kendine Nasihati 'Nefse Hitap'*, Reyhani Yayınları, İstanbul. 2008.
- *Tasavvuf Risâlesi*, Reyhani Yayınları, İstanbul. 2012.
- *Üç Büyük Düşman 'Nefs, Şeytan, Dünya'*, Reyhani Yayınları, İstanbul. 2006.
- *Mü'minin Kurtuluşu 'İlim, Amel, İhlas'*, Reyhani Yayınları, İstanbul. 2014.
- *Hz.Peygamber (s.a.v)'in Üstün Ahlakı*, Reyhani Yayınları, İstanbul. 2013.
- *Dünya Bizi Aldatmasın*, Reyhani Yayınları, İstanbul. 2015.
- *Âzâların Afetleri*, Reyhani Yay. İstanbul, 2010
- Kuşeyrî, *Risâle*, haz. Süleyman Uludağ, Emek Matbaası, İstanbul, 1999.
- Serrâc, et-Tûsî, *el-Lumâ'*, çev. Prof. Dr. Hasan Kamil Yılmaz, Altınoluk Yayınları, İstanbul, 1996
- Suyûtî, *Câmiu's-Sağîr*, III cilt, çev. Dr. Seyit Avcı, Serhat Kitabevi, İstanbul, 2014.
- Sühreverdî, "*Avârifü'l-Meârif*", çev. Yahya Pakiş, Dilaver Selvi, Metinler Matbaacılık, İstanbul, 1988.
- Taberânî, *el-Mu'cemus-Sağîr*, Hüner Yayıncılık, Konya, 2019.